

**ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО;
ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО****Духневич А.В.,***доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету імені Лесі Українки***Шевчук Л.М.,***кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

УДК 349.6

DOI 10.32782/2663-5666.2023.3.9

**ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СИРОВИНИ ДЛЯ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ
В УКРАЇНІ**

Вступ. Проголосивши Україну у ст. 1 Основного Закону соціальною і правовою державою, законодавець на найвищому рівні закріпив норму, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3) та гарантував низку соціальних прав, в системі яких особливе значення мають право на достатнє харчування (як складова права на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї) (ст. 48) та право вільного доступу до інформації про якість харчових продуктів (ст. 50) [4].

Однак сьогодні в Україні з упевненістю можна констатувати наявність досить багатьох проблем у сфері безпеки продуктів харчування, у числі яких чи не найскладнішою є виробництво таких продуктів харчування, які б належним чином задовольняли умови безпечності і показників якості. Особливої актуальності означена проблематика набуває з огляду на необхідність виробництва безпечної та якісної сільськогосподарської сировини для харчування такої уразливої категорії населення, як діти, оскільки саме вони, в першу чергу, потребують живильної та безпечної їжі для фізичного зростання і розумового розвитку. Саме від кількісних і якісних характеристик харчування дитини напругу залежить її здоров'я і подальше функціонування дорослої людини протягом всього її життя.

Питання забезпечення продовольчої безпеки в Україні, окремі аспекти виробництва сільськогосподарської продукції для харчування, а також становлення і розвиток національного

агробізнесу в цій сфері відображені в публікаціях таких вчених – представників аграрного, земельного, екологічного права та інших галузей юридичної науки, як В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, О. Г. Бондар, С. І. Бугера, Н. С. Гавриш, А. П. Гетьман, Х. А. Григор'єва, В. М. Єрмоленко, Н. В. Карпінська, Н. Р. Кобецька, В. В. Костицький, І. О. Костяшкін, М. В. Краснова, Ю. А. Краснова, П. Ф. Кулинич, Т. В. Курман, Н. Р. Малишева, В. В. Носік, А. М. Мірошніченко, В. Д. Сидор, А. М. Статівка, Т. Є. Харитонова, Ю. С. Шемшученко, В. В. Шеховцов, М. В. Шульга. Однак вагомий внесок у розроблення названих питань, зроблений науковцями, не зменшує актуальності й потреби в подальшому дослідженні проблематики виробництва сільськогосподарської сировини саме для дитячого харчування.

Метою статті є проведення комплексного аналізу особливостей національного і міжнародно-правового регулювання виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування в Україні, висвітлення основних проблем практичного характеру в цій сфері, а також окреслення окремих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що харчування є однією з основних життєво необхідних умов існування людини, це біологічний процес вбирання їжі організмом для задоволення його фізіологічних потреб. Як слушно наголошується в науковій літературі, «повноцінне харчування відіграє визначальну роль у збереженні здоров'я нації та підвищенні життєвого

рівня населення. Зниження загальних обсягів споживання продуктів харчування, білково-енергетична недостатність раціону харчування, неякісні харчові продукти – комплекс негативних факторів, що призводять до збільшення серед населення захворювань органів травлення, системи кровообігу й обміну речовин» [1, с. 41]. Пріоритетність питань якості та безпеки чітко й безумовно прослідковується передусім у сфері дитячого харчування, а тому до нього встановлюються чи не найсуворіші вимоги стосовно забезпечення гігієнічної безпеки, збереження високої харчової та біологічної цінності, відповідності продуктів віковим особливостям дитячого організму тощо. Необхідність додержання таких вимог зумовлює жорсткість підходів держави у регламентації виробництва сировини для дитячого харчування, у першу чергу сільськогосподарської, оскільки саме тут існують одні з найбільших ризиків, які загрожують виготовленню якісного та безпечного продукту.

Зважаючи на це, досить широкою є вітчизняна нормативно-правова база, яка регламентує питання дитячого харчування і виробництва сільськогосподарської сировини для нього. Серед основних актів у цій сфері слід назвати Закон України «Про охорону дитинства» [14], нормами якого встановлено, що система заходів стосовно охорони дитинства в Україні включає проведення державної політики, спрямованої на підтримку виробництва дитячого харчування, у тому числі первинного виробництва (абз. 4 ст. 4), а також створення умов для забезпечення наявності на ринку в достатній кількості дитячого харчування, яке відповідає вимогам законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів, у тому числі шляхом запровадження пільгового кредитування та/або оподаткування операторів ринку харчових продуктів, митного та/або тарифного регулювання (абз. 6 ст. 4). Ст. 61 Основ законодавства України про охорону здоров'я передбачає, що держава забезпечує дітей віком до трьох років дитячим харчуванням, що відповідає вимогам законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів [7].

Спеціальні вимоги до дитячого харчування, у тому числі й до сільськогосподарської продукції, яка використовується для його виробництва, встановлені у однойменній ст. 32¹ Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [12].

Тривалий період часу стратегічні загальнодержавні пріоритети у сфері забезпечення

дітей грудного та раннього віку достатнім, високоякісним та безпечним дитячим харчуванням визначалися спеціальним актом – Законом України «Про дитяче харчування» [11], у якому регламентувалися вимоги до сировини, призначеної для виробництва дитячого харчування (ст. 8), а також до виробництва дитячого харчування (ст. 9), однак у зв'язку з прийняттям Закону України від 21.10.2021 № 1822-IX [9] цей акт втратив чинність.

Варто наголосити, що втрата чинності Законом України «Про дитяче харчування», як вказано у пояснювальній записці до проекту закону № 1822-IX, значною мірою пояснювалася тим, що «його положення в багатьох випадках вже є застарілими, такими, що суперечать новому законодавству України у сфері безпечності та якості харчових продуктів і такими, що не відповідають вимогам законодавства Європейського Союзу» [8, с. 1]. Саме необхідність гармонізації вітчизняного законодавства з питань виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування зі стандартами ЄС зумовила оновлення й ряду інших нормативних актів (наприклад, законів України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів», «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» й ін.).

Щонайменше, мова йде про врахування в національному законодавстві вимог Регламенту (ЄС) № 609/2013 Європейського Парламенту та Ради від 12 червня 2013 року «Про харчові продукти, призначені для дітей грудного віку та дітей раннього віку, харчові продукти для контролю ваги» і Делегованого Регламенту Комісії (ЄС) № 2016/127 від 25 вересня 2015 року, що доповнює Регламент (ЄС) № 609/2013 Європейського Парламенту та Ради стосовно специфічних вимог до складу та інформації щодо дитячих сумішей початкових (стартових) та дитячих сумішей для подальшого годування, а також стосовно вимог до інформації щодо харчування дітей грудного віку та дітей раннього віку [8, с. 1].

Реформування українського законодавства у сфері виробництва дитячого харчування – результат роботи національної влади, орієнтованої на досягнення й утримання такого рівня безпечності сільськогосподарської продукції, що для цього використовується, який не лише задовольняє вимоги ЄС, але й відповідає міжнарод-

ним стандартам. Адже основи права людини, а особливо дитини, на безпечність харчування, прослідковуються в Загальній декларації прав людини [2], Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права [5], Конвенції про права дитини [3] та ін.

Сучасний підхід вітчизняного законодавця до регулювання системи виробництва безпечної сільськогосподарської сировини для дитячого харчування, що базується на відповідних міжнародних і європейських нормах, характеризується й досить жорсткими вимогами до суб'єктів агробізнесу, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, і застосовуваними до них з боку держави заходами контролю. Наприклад, засади правового регулювання органічного виробництва, функціонування ринку органічної продукції, основи діяльності суб'єктів ринку органічної продукції визначаються Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [13]; вимоги до товарного сільськогосподарського виробництва й агробізнесу – згаданим вище Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [12], а засади державного контролю, що здійснюється з метою перевірки дотримання операторами ринку законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин – Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [10].

Слід, однак, констатувати, що нинішня сфера виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування в Україні характеризується низкою проблем як нормативно-правового, так і прикладного характеру. Зокрема, вітчизняна законодавча база з цих питань є дещо розпорошеною і несистематизованою, що, в свою чергу, спричиняє труднощі з втіленням правових норм у практику діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Серед основних фінансово-економічних, організаційно-виробничих та якісно-безпекових проблем у цьому контексті, які потребують невідкладного вирішення, варто назвати такі: 1) посилення і розширення підстав для притягнення до юридичної відповідальності за правопорушення у сфері виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування; 2) вдосконалення контролю яко-

сті сільськогосподарської сировини для дитячого харчування (як власної, виготовленої в Україні, так й імпортованої); 3) законодавче забезпечення активізації інвестування у виробництво вітамінів, ферментних препаратів для дитячого харчування; 4) збільшення державної підтримки виробництва якісної та безпечної сільськогосподарської продукції для дитячого харчування; 5) постійний моніторинг якості дитячого харчування і використовуваної для його виробництва сільськогосподарської сировини; 6) посилення інформаційної пропаганди здорового і раціонального харчування для дітей; 7) запровадження оподаткування на продукти дитячого харчування, які містять значну кількість рослинних та штучних жирів і под.

Розв'язання вимагають і проблеми, зумовлені повномасштабним вторгненням РФ у лютому 2022 року в Україну. Так, В. В. Носік констатує, що війна в нашій країні заподіює колосальну шкоду сільському господарству, агробізнесу, екологічним системам на мільярди доларів, які в умовах воєнного стану об'єктивно не можуть бути компенсовані сільськогосподарським товаровиробникам, суб'єктам агробізнесу, селянам, територіальним громадам, державі, Українському народові [6, с. 33]. Також учений акцентує увагу на жакливному стані великих площ земель сільськогосподарського призначення: «на звільнених від ворога територіях значні площі сільськогосподарських угідь виявилися замінованими та засміченими залишками від пошкодженої військової техніки, розірваних артилерійських снарядів, крилатих ракет, збитих літаків і гелікоптерів, БПЛА, хімічними та іншими речовинами» [6, с. 30].

Дійсно, руйнівні наслідки від діянь країни-агресора стали одними з найнебезпечніших причин, які можуть призвести до глобальної продовольчої кризи і вже створюють суттєві загрози для продовольчої безпеки України. Забруднення земель сільськогосподарського призначення, руйнування і пошкодження виробничих потужностей суб'єктів аграрного бізнесу у зонах бойових дій та прилеглих до них територій, а також на тимчасово окупованих територіях, логістичні проблеми, відтік робочої сили у сільськогосподарських товаровиробників – усе це поглиблює проблеми сфери виробництва сільськогосподарської сировини для харчування загалом і дитячого харчування зокрема, і водночас ставить нові завдання перед українською владою та суспільством з метою їх вирішення.

Висновки. Резюмуючи викладене, з упевненістю можна стверджувати, що питання виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування в Україні тривалий час було й залишається предметом серйозної уваги з боку держави. Разом з тим, вітчизняна нормативно-правова база у цій галузі нині характеризується розпорошеністю, що вимагає розробки і прийняття комплексного законодавчого акту, який би врегулював основні вимоги до дитячого харчування і виробництва сировини (насамперед сільськогосподарської) для нього, і при цьому був максимально зорієнтованим на відповідні міжнародні та європейські стандарти з тим, однак, щоб не порушувалися національні інтереси України.

Розв'язання потребують і проблеми практики діяльності сільськогосподарських товаровиробників у непростих умовах сьогодення. В період дії воєнного стану та після його закінчення в Україні суб'єкти агробізнесу повинні отримувати різнобічну підтримку від держави з використанням широкого кола організаційно-правових, фінансово-економічних та інших стимуляційних механізмів для їх відновлення та розвитку. Більше того, вважаємо, що сфера виробництва сільськогосподарської сировини для харчування (у тому числі й дитячого) має регламентуватися в окремому розділі загальноплану воєнного і повоєнного відновлення нашої країни, а заходи з реалізації його положень – виконуватися не лише власними силами України, але й за активної участі всього міжнародного співтовариства й окремих держав-партнерів на взаємовигідних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гребенюк М. Сучасна концепція здорового та раціонального харчування – складова системи забезпечення продовольчої безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 41–45.
2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.10.2023).
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 01.10.2023).

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 02.10.2023).

6. Носік В. В. Законодавче забезпечення права на доступ до використання сільськогосподарських земель в умовах воєнного стану як передумова продовольчої безпеки. *Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу* : тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн / офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2022. С. 30–33.

7. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n443> (дата звернення: 06.10.2023).

8. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства України у сфері дитячого харчування у відповідність до вимог законодавства ЄС». 5 с. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/421474> (дата звернення: 13.10.2023).

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства України у сфері забезпечення дитячим харчуванням у відповідність з вимогами законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21.10.2021 № 1822-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1822-20#n165> (дата звернення: 22.10.2023).

10. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин : Закон України від 18.05.2017 № 2042-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text> (дата звернення: 24.07.2023).

11. Про дитяче харчування : Закон України від 14.09.2006 № 142-V (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-16#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

12. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#n795> (дата звернення: 02.10.2023).

13. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#n596> (дата звернення: 10.10.2023).

14. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

Духневич А.В., Шевчук Л.М. ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СИРОВИНИ ДЛЯ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена комплексному аналізу особливостей національного та міжнародно-правового регулювання виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування в Україні, висвітленню основних проблем практичного характеру в цій сфері, а також окресленню окремих шляхів їх вирішення.

Досліджено стан національного правового регулювання виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування з урахуванням міжнародних і європейських стандартів. Наголошено на необхідності виробництва безпечної та якісної сільськогосподарської сировини для харчування такої уразливої категорії населення, як діти, оскільки від цього напряму залежить їх здоров'я і подальше функціонування дорослих людей.

Констатовано, що нинішня сфера виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування в Україні характеризується низкою проблем як нормативно-правового, так і прикладного характеру. Вітчизняна законодавча база з цих питань є дещо розпорошеною і несистематизованою, що спричиняє труднощі з втіленням правових норм у практику діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Висвітлено основні фінансово-економічні, організаційно-виробничі, якісно-безпекові та інші проблеми виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування в державі, які потребують невідкладного вирішення. Окремо наголошено на необхідності розв'язання проблем у досліджуваній сфері, зумовлених повномасштабним російським вторгненням в Україну.

Окреслено окремі напрями удосконалення вітчизняної нормативно-правової бази з питань виробництва сільськогосподарської сировини для дитячого харчування, а також деякі шляхи вирішення проблем практичного характеру в цій сфері з позицій розвитку України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення країни як власними силами держави, так і за активної участі міжнародного співтовариства й окремих держав-партнерів.

Ключові слова: дитяче харчування, сільськогосподарська сировина, сільськогосподарська продукція, землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарський товаровиробник, товарне сільськогосподарське виробництво, агробізнес, якість та безпечність сільськогосподарської продукції.

Dukhnevich A.V., Shevchuk L.M. LEGAL AND PRACTICAL ASPECTS OF PRODUCTION OF AGRICULTURAL RAW MATERIALS FOR CHILD FOOD IN UKRAINE

The article is devoted to a comprehensive analysis of the peculiarities of national and international legal regulation of the production of agricultural raw materials for baby food in Ukraine, highlighting the main problems of a practical nature in this area, as well as outlining individual ways to solve them.

The state of national legal regulation of the production of agricultural raw materials for baby food was studied, taking into account international and European standards. The need for the production of safe and high-quality agricultural raw materials for the nutrition of such a vulnerable category of the population as children is emphasized, since their health and the further functioning of adults depend on this direction.

It has been established that the current sphere of production of agricultural raw materials for baby food in Ukraine is characterized by a number of problems of both regulatory and applied nature. The domestic legislative framework on these issues is somewhat scattered and unsystematized, which causes difficulties in implementing legal norms into the practice of agricultural commodity producers. The main financial-economic, organizational-production, quality-safety and other problems of the production of agricultural raw materials for baby food in the state, which require an urgent solution, are highlighted, including regarding: legal responsibility for offenses in the field of production of agricultural raw materials for baby food; improvement of quality control of agricultural raw materials for baby food; legislative support for the activation of investment in the production of vitamins, enzyme preparations for baby food; increasing state support for the production of high-quality and safe agricultural products for baby food; constant monitoring of the quality of baby food and agricultural raw materials used for its production; strengthening information promotion of healthy and rational nutrition for children; introduction of taxation on baby food products that contain a significant amount of vegetable and artificial fats. The need to solve the problems in the researched area caused by the full-scale russian invasion of Ukraine is emphasized separately.

Some areas of improvement of the national regulatory framework on the production of agricultural raw materials for baby food are outlined, as well as some ways of solving practical problems in this area. The need for the development and adoption of a comprehensive legislative act was indicated, which would regulate the basic requirements for baby food and the production of raw materials (primarily agricultural) for it and be maximally oriented to the relevant international and European standards while simultaneously ensuring the national interests of Ukraine. It was noted that during the period of martial law and after its end in Ukraine, agribusiness entities should receive comprehensive support from the state using a wide range of organizational, legal, financial, economic and other incentive mechanisms for their recovery and development. It was concluded that the sphere of production of agricultural raw materials for food (including children's food) should be regulated in a separate section of the general plan for the war and post-war reconstruction of Ukraine, and measures to implement its provisions should be carried out not only by Ukraine's own forces, but also with the active participation of the entire international community and individual partner states on mutually beneficial terms.

Key words: baby food, agricultural raw materials, agricultural products, agricultural land, agricultural producer, commodity agricultural production, agribusiness, quality and safety of agricultural products.